

УДК 008:94]:332.132:379.84(477.72)

АНАЛІЗ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ (НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Орлова О.В., Ігнатенко А.О.

Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв

В статті здійснюється аналіз культурно-історичного рекреаційного потенціалу Херсонської області. Класифікуються критерії оцінок рекреаційного потенціалу області. Розкривається особливість Херсонщини та значення області для всієї території України. Висвітлюються дозвілєві, культурно-історичні, туристичні можливості Причорноморського краю. Акцентується увага на сутності аналізу культурно-історичного рекреаційного потенціалу Херсонської області.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, культурно-історичний аспект, оцінка потенціалу, культурно-історичні туристичні ресурси.

Постановка проблеми. Досвід розвинутих країн світу засвідчує, що культурно-історичні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на туристичні ресурси і впливатимуть на отримання значних доходів. Слід акцентувати увагу, що у нашій державі (доходи від розвитку туризму в 2017 р. становили 6,991 млрд гривень.) культурно-історичні об'єкти не оцінені як рекреаційний потенціал, більшість визначних пам'яток не внесені у туристичні маршрути, що призводить до їхнього обмеженого використання. Це відчутно впливає на вітчизняний туристичний бізнес, який за належної реклами може давати значний економічний і соціальний ефект. В Україні взято під охорону 70 тис. пам'яток історії та культури, в тому числі понад 12 тис. пам'яток архітектури з добре збереженими ансамблями. Пам'ятки історії та культури можна розглядати з різних поглядів, і вони можуть бути предметом вивчення багатьох наукових дисциплін. Переважно під ними розуміють окремі споруди, предмети, пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, витвори матеріальної та духовної культури, що мають історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність [2]. На наш погляд, культурно-історичні пам'ятки, котрі входять або можуть увійти до складу туристичних ресурсів, необхідно розглядати не тільки як окремі об'єкти з певною історичною чи культурною цінністю, а як поєднання відповідних видів культури, що мають високу атрактивність, можуть відігравати вагомую роль у формуванні світогляду народу й формувати культурно-історичного рекреаційного потенціалу України так і туристичного потенціалу поселення, місцевості, регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць свідчить, що науковці приділяють більше уваги в цілому Україні і найбільш привабливим територіям у рекреаційному аспекті. Проблеми розвитку туризму досліджували: О.О. Бейдик [1], М.І. Ігнатенко [6], В.І. Мацала [7] та інші. Безумовно, для планування подальшого розвитку регіону неможливо обійтись без комплексного дослідження ресурсів та їхніх територіальних поєднань. Вагомий внесок в дослідження Херсонської області зробили О.А. Марченко, О.А. Сарапіна. Але зважаючи на особливість ресурсного потенціалу області проблема потребує подальшої розробки та вивчення.

Мета статті. Проаналізувати культурно-історичний рекреаційний потенціал Херсонської області з метою визначення перспективних напрямків розвитку рекреаційного комплексу регіону і обґрунтування шляхів найбільш оптимального і раціонального використання рекреаційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Історико-культурний потенціал є основою пізнавального туризму. Він представлений різними видами історичних пам'яток, меморіальних місць, народними промислами, музеями, тобто поєднаннями об'єктів матеріальної і духовної культури. Практично кожна місцевість може являти інтерес для пізнавального туризму. В цілому серед пам'яток культурної спадщини можна виділити: пам'ятки археології; культову і цивільну архітектуру; пам'ятки ландшафтно-архітектури; малі і великі історичні міста; типові сільські поселення; музеї, театри, виставкові зали та інші об'єкти соціокультурної інфраструктури; об'єкти етнографії, народні промисли і ремесла, центри декоративно-прикладного мистецтва; технічні комплекси і споруди [5, с. 4].

До історико-культурного потенціалу належить усе соціокультурне середовище з традиціями і звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності. Туристи, відвідуючи ту чи іншу країну, сприймають культурні комплекси в цілому. До складу культурних комплексів входять і природа: у містах – це парки і сквери, зелені насадження у дворах і на вулицях; у сільській місцевості – присадибні ділянки; в старовинних садибах і монастирях – ландшафтні рукотворні пейзажні парки і сади.

Культурно-історичні туристичні ресурси – це сукупність створених у процесі історичного розвитку пам'яток матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристського інтересу. До групи культурно-історичних туристичних ресурсів належать пам'ятки історії та архітектури, унікальні звичаї, обряди тощо. Існує безліч форм включення культурно-історичних ресурсів в систему туристичного обслуговування. Найбільш поширена форма – організація музеїв і екскурсійно-історичних маршрутів. Серед культурно-історичних об'єктів провідна роль належить пам'яткам історії й культури, які відрізняються найбільшою привабливістю і слугують головним засобом задоволен-

ня культурно-пізнавальних потреб. Залежно від їхніх основних ознак пам'ятки історії й культури підрозділяються на п'ять основних видів: історії, археології, містобудування й архітектури, мистецтва, документальні пам'ятки [9, с. 396].

Культурно-історичний потенціал, матеріальні та духовні пам'ятки народу дуже важливі для формування світогляду, для задоволення матеріальних та рекреаційно-туристичних потреб. У розвинених країнах світу цей туристичний ресурс активно використовують для отримання прибутку. Деякі країни, наприклад, Італія, Франція, Данія, Велика Британія, Чехія отримують значну частину прибутків від вмілої експлуатації культурно-історичного потенціалу. Цьому сприяє велика кількість пам'яток, їхня висока художня цінність, добра збереженість, вміла організація туристичних послуг. До культурно-історичних рекреаційних ресурсів також слід віднести і культурні установи, які задовольняють відповідні рекреаційні потреби як місцевих рекреантів так і туристів: музеї, картинні галереї, виставкові зали, які спеціалізуються на збереженні, демонстрації і пропаганді витворів мистецтва, науки, техніки.

Ситуація із забезпеченням сфери туризму культурно-історичним потенціалом в області незадовільна не зважаючи на те, що Херсонська область має свої унікальні ресурси та культурно-історичний рекреаційний потенціал, все ж таки існує ряд проблем, що потребують вирішення. В Україні налічується близько 53,6 тис. культурно-історичних пам'яток, із яких 12 тис. становлять інтерес як об'єкти пізнавальної рекреації і туризму. Загалом за насиченістю, різноманітністю культурно-історичних ресурсів і перспективами їх залучення до рекреаційної сфери України, Херсонська область, на сьогоднішній день належить до області з низьким потенціалом туристичної сфери [10]. В херсонській області культурна спадщина становить 225 об'єктів різних типів, видів і категорій обліку – як пам'яток, так і щойно виявлених об'єктів культурної спадщини. Їх доповнюють 7 пам'яток, які є об'єктами природно-заповідного фонду. Пам'ятки за категоріями обліку поділяються так: 17 пам'яток національного значення; 215 пам'яток місцевого значення.

Види культурно-історичних пам'яток Херсонської області можна розподілити так:

– *археологічні об'єкти*: поселення Великий Потьомкінський острів (Олешся) XI – XIII ст., комплекс курганів III тис. до н.е.–II тис.н.е.;

– *об'єкти природно-заповідного фонду*: біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна, Чорноморський біосферний заповідник 1927, Олешківські піски, Джарилгацький національний природний парк;

– *пам'ятки природи місцевого значення*: Дендропарк Херсонського державного аграрного університету, Дендропарк Інституту зрошувального землеробства 1975, Ботанічний сад Херсонського педагогічного університету, Парк школи-інтернату № 2 1964;

– *пам'яток монументального мистецтва місцевого значення*: пам'ятник адміралу Ф. Ушакову, монумент "Легендарна тачанка" 1967 рік, половецькі кам'яні скульптури XI–XII ст., пам'ятник Джону Говарду 1818–1820 рр.;

– *пам'яток архітектури національного значення*: Бібліотека 1897 р., Святодухівський собор із дзвіницею 1804–1836 рр., Миколаївська церква 1819 р., Арсенал 1784 р., Очаківська південна брама фортеці 18 ст., Московська (Петербурзька) північна брама фортеці 18 ст., Катерининський собор 1782–1787 рр., Греко-Софіївська церква 1780 р., Лікарня 1840 р.;

– *пам'яток історії місцевого значення*: братська могила керівників партизанського загону Є.С. Гирського, А.К. Ладичука, Пам'ятний камінь на честь визволення Херсона від німецько-фашистських загарбників у 1944 р., Пам'ятний знак на честь 295 стрілецької дивізії, Могили Героїв Радянського Союзу А.П. Садового, М.М. Суботи, Пам'ятник «Танк Т-34», Пам'ятний знак на честь моряків Дунайської флотилії, Пам'ятник першим корабелям Чорноморського флоту XVIII ст., Фортечний колодязь та місто першого поховання жертв фашизму XVIII ст. 1941–1945 рр. [11].

Отже, Херсонський край славиться великою кількістю пам'яток історії та архітектури XI–XII ст. і XVII–XIX ст. Завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу Херсонська область визначається значним розвитком туризму та рекреації. Як відомо, область знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій її території переважають степові ландшафти. Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси області представлені об'єктами загальнодержавного значення, а саме:

1. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Фрідріха Фальц-Фейна – найстаріший степовий резерват миру, одне з 7 природних чудес України, що входить до сотні найбільш відомих заповідних територій планети, який вже відзначив своє сторіччя.

2. Окремої уваги заслуговує Асканійський дендрологічний парк, створений наприкінці XIX століття на площі близько 200 га. У парку прекрасно себе почувають більше 170 видів дерев і чагарників з усіх континентів.

3. Серед неперевершених красот Херсонщини є ще один унікальний об'єкт – це Чорноморський біосферний заповідник – найбільший за площею заповідник України. Площа заповідника становить близько 90 тис. га. Він є природним еталоном водно-болотних угідь північного узбережжя Чорного моря, створений в 1927 році, а в 1985 році Чорноморський біосферний заповідник отримав сертифікат ЮНЕСКО й увійшов у Міжнародну мережу біосферних резерватів.

4. Національний природний парк «Олешківські піски» – найбільший піщаний масив в Україні, один з найбільших у Європі. Парк є унікальним ландшафтом, який вражає різноманіттям, первозданністю і одночасно непростотою історією. Він унікальний не тільки для нашої країни, але й для всієї Європи. Неповторний, своєрідний куточок Херсонського краю, унікальний світ дикої напівпустельної природи.

5. Національний природний парк «Джарилгацький» розташований на острові Джарилгач в Північному Причорномор'ї в межах Скадовського району Херсонської області і входить до складу водно-болотних угідь міжнародного значення. Острів вперше отримав природоохоронний статус ще в 1923 році. Через його терито-

рію проходять основні світові маршрути міграції птахів, а деякі місця гніздування, які межують з парком, мають міжнародне значення.

6. Острів Бірючий – ще одна перлина Херсонщини в Азовському морі, який являє собою косу довжиною близько 20 км і є частиною Азово-Сиваського національного природного парку. Бірючий острів приваблює туристів, перш за все, безлюдністю і прекрасними ландшафтами. Затишні бухти, мілководні лимани, прісні озера, червонокнижні степові рослини, дивовижні птахи і тварини – ось лише мала частина того, що може запропонувати острів туристам, любителям дикої природи, екологам. До складу національного парку входить також унікальна територія затоки Сиваш, вода в якому в 16 разів солоніша ніж звичайна морська. Це один з чотирьох найбільш засолених водоймищ земної кулі. Вважається, що в усьому світі така солона вода є тільки в Мертвому морі на Близькому Сході, Великому Солоному озері в США і в затоці Кара-Богаз-Гол.

7. Екологічна природна перлина Херсонщини – Дельта Дніпра, одна з найбільших у Європі плавнів міжнародного значення, володіє унікальним рекреаційним потенціалом. Більша частина її території займають плавні з надзвичайним різноманіттям рослинного і тваринного світу, а інша частина – острови і численні рукави, озера і протоки. Природні умови цієї місцевості посправжньому безцінні і сприятливі для розвитку екологічного, та водного туризму, організованого відпочинку населення та інших видів рекреаційної діяльності [12].

Стосовно суспільно-географічних туристсько-рекреаційних ресурсів, варто відзначити, що культурно-історичні туристсько-рекреаційні ресурси Херсонщини багаті та унікальні. Це підтверджує, по-перше, їх приналежність до різних історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру киммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян. По-друге, тільки на цій території взаємодіють та змінюють одні одних Скіфське царство, грецькі колонії-міста; слов'янські поселення; Запорізька (Кам'янська) Січ та Кримське ханство; Османська Туреччина; Російська імперія. Найбільшими культурно-історичними туристичними ресурсами, де практично представлені всі історичні епохи, володіють безпосередньо близькі до Дніпра Нововоронцовський, Білозерський, Верхньорогачицький, Горностаївський, Великолепетиський, Каховський, Цюрупинський, Голопристанський райони. Курганні пам'ятки є практично у всіх районах. Пам'ятниками та пам'ятними місцями і подіями вирізняються Генічеський, Асканівський, Скадовський рекреаційні центри, Каховсько-Бериславський та Херсонсько-Білозерсько-Голопристанський вузли [4, с. 127].

Завдяки ресурсам, якими обдарувала Херсонщину природа в області активно розвивається водний туризм, сільський зелений, винний, екологічний, культурно-історичний. На Азовському та Чорноморському узбережжі відкрито працюють дельфінарії. В Скадовському дельфінарії створено центр реабілітації і проводиться дельфінотерапія для дітей з захворюваннями нервової системи. На акваторії Дніпра в місті Нова Кахов-

ка сьогодні працюють 2 яхт-клуби європейського класу. В Олешківському районі діють 2 кінні клуби та запроваджується методика іпотерапії. Для прихильників винного туризму проведення дегустацій пропонує виноробне господарство князя П.М. Трубецького, дім марочних коньяків «Таврія», сімейна виноробня «Курін». На базі зеленого туризму «Дельта Дніпра» Білозерського району проводяться Міжнародні чемпіонати ловлі хижої риби спінінгом з човна. Пізнати народні традиції та поринути в атмосферу стародавніх звичаїв гостинно запрошує етнографічно-екологічний музей під відкритим небом «Зелені Хутори Таврії», а театр під відкритим небом у самому серці Олешківського лісу запрошує подивитися база зеленого туризму «Чумацька криниця» [8, с. 34].

Привабливості області сприяє і насичений фестивальний календар Херсонщини – міжнародний фестиваль театральних прем'єр «Мельпомена Таврії», всеукраїнські етно-екотурні фестивалі «Купальські зорі», «Український кавун – солодке диво», «Таврійські хутори», «Чайний стан», фестиваль південного колориту, їжі та емоцій «Тишо-Тишо фест» та багато інших цікавих івент-подій.

Щорічно Херсонщину відвідують близько 3 млн гостей. Більше 1000 об'єктів відпочинку, оздоровлення, розміщення надають послуги гостям Таврійського краю (з них 49 дитячих, 56 садиб зеленого туризму, 51 готельний комплекс). В області значно покращено стан автотранспортних шляхів, налагоджено ефективну систему залізничного сполучення, великим попитом користується потяг Intercity Київ-Херсон. В сезоні-2017 Херсонщина дивувала навіть самих найвибагливіших туристів принципово новими туристичними продуктами на будь який смак та для будь якої вікової категорії: захопливі подорожі на унікальний безлюдний острів Джа, індивідуальні тури на Кинбурнську косу, кайтинг, яхтинг, байдарки, а також пустеля, водоспади, незаймані заповідні території, різноманітні гастротури.

Висновки. В Україні не в повній мірі використовується культурно-історична спадщина для формування спільної ідентичності та формування позитивного іміджу держави. Внаслідок цього складові культурно-історичної спадщини залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму. Проблемним питанням туристичної інфраструктури області є незадовільний стан значної кількості об'єктів туристичних відвідувань, які представляють інтерес для туристів. У сучасному законодавстві не враховуються завдання, пов'язані з ефективним використанням історичного й культурного потенціалу країни для поліпшення якості національного туристичного продукту. Херсонський край, як і велика кількість інших територій нашої держави, має досить потужний туристично-рекреаційний потенціал. До його структури відносяться як багаті природні ресурси Причорноморської низовини з її степами та ріками, так і величезна кількість культурно-історичних пам'яток розташованих на території Херсонської області. Нажаль, незважаючи на велику кількість культурно-історичних об'єктів міста та Херсонщини в цілому, туристична сфера не досить розвинена, тому великий сегмент людей

які потребують культурного збагачення не проінформовані в унікальності Херсонської області, в наслідок цього місто Херсон на сьогоднішній день не є достатньо розвинутим в туристичній сфері, а отже культурний аспект області знаходиться на недостатньому рівні. Завдяки аналізу культурно-історичного рекреаційного потенціалу Херсонської

області було класифіковано культурні об'єкти для підвищення туристичної привабливості. Вирішення цієї проблеми полягає у раціональному використанні культурно-історичних об'єктів області, а саме охороні, реставрації, належному збереженню історичних об'єктів, а також у популяризації культурного аспекту.

Список літератури:

1. Бейдик В.І. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та аналіз, термінологія, районування / В.І. Бейдик. – К., 2002. – С. 164–168.
2. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України / Л.Д. Божко. – 2011. – Випуск 32.
3. Василевська Я.В. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Херсонської області / Я.В. Василевська // Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 399–401.
4. Василевська Я.В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування / Я.В. Василевська // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний збірник наукових праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – Вип. 13(2). – С. 125–128.
5. Дутчак О.І. Вплив туризму на охорону історико-культурних пам'яток: досвід і перспективи / О.І. Дутчак // 2013. – Випуск 28.
6. Игнатенко А.Н. Рекреационные территориальные системы: научные основы развития и функционирования. – К., 1989. – 120 с.
7. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В.І. Мацола. – Л., 1997. – С. 51–60.
8. Святохо Н.В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона / Н.В. Святохо // Экономика и управление. – 2007. – Випуск № 2. – С. 30–36.
9. Шабалина Н.В. Эволюция представлений о туристско рекреационном потенциале как основе формирования и развития туристско-рекреационных систем / Н.В. Шабалина // Туризм и рекреация: фундаментальные и прикладные исследования. – М.: Советский спорт, 2008. – С. 391–399.
10. Шепетюк С.М. Рекреаційно-туристські ресурси як основа туристично-рекреаційних послуг / С.М. Шепетюк // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. – К.: Тонар, 2007.
11. Оцінка рекреаційного потенціалу регіону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/sport/00493214_0.html/. – Назва з екрану.
12. Мандруй Херсонщиною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/mandruj-herxonshhinoyu/>. – Назва з екрану.

Орлова Е.В., Игнатенко А.А.

Николаевский филиал

Киевского национального университета культуры и искусств

АНАЛИЗ КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОГО РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА (НА ПРИМЕРЕ ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ)

Аннотация

В статье осуществляется анализ культурно-исторического рекреационного потенциала Херсонской области. Классифицируются критерии оценок рекреационного потенциала области. Раскрывается особенность Херсонщины и значения области для всей территории Украины. Освещаются досуговые, культурно-исторические, туристические возможности Причерноморского края. Акцентируется внимание на сущности анализа культурно-исторического рекреационного потенциала Херсонской области.

Ключевые слова: рекреационный потенциал, культурно-исторический аспект, оценка потенциала, культурно-исторические туристические ресурсы.

Orlova O.V., Ignatenko A.O.

Separate Division

“Mykolaiv Branch of Kyiv National University of Culture and Arts”

CULTURAL-AND-HISTORICAL RECREATIONAL POTENTIAL ANALYSIS (ON THE EXAMPLE OF KHERSON OBLAST)

Summary

The article deals with the analysis of the cultural-and-historical recreational potential of Kerson oblast. The recreational potential estimation criteria of the oblast are classified. Specific features and peculiarities of Kherson area and its significance for the whole territory of Ukraine are specified. Leisure, cultural-historical, tourist opportunities of Prychernomorskiy area (Black Sea Territory) are investigated and revealed. The essence of analysis of cultural-historical recreational of Kherson oblast potential is outlined and emphasized.

Keywords: recreational potential, cultural-historical aspect, potential estimation, cultural-historical tourist resources.